

Vlaams
Parlement

stuk **1562** (2011-2012) – Nr. 1
ingediend op 17 april 2012 (2011-2012)

Gedachtewisseling

over de stand van zaken van de voorbereiding
van de gemeenteraads- en provincieraadsverkiezingen
van 14 oktober 2012

Verslag

namens de Commissie voor Bestuurszaken, Binnenlands Bestuur,
Decreetsevaluatie, Inburgering en Toerisme
uitgebracht door de heer Jan Durnez

Samenstelling van de commissie:

Voorzitter: mevrouw Annick De Ridder.

Vaste leden:

mevrouw Karin Brouwers, de heren Jan Durnez, Ward Kennes, Jan Verfaillie;
de heren Stefaan Sintobin, Joris Van Hauthem, mevrouw Linda Vissers;
de heer Marnic De Meulemeester, mevrouw Annick De Ridder;
de heer Kurt De Loor, mevrouw Els Robeyns;
de heren Lieven Dehandschutter, Willy Segers;
mevrouw Patricia De Waele;
de heer Bart Caron.

Plaatsvervangers:

mevrouw Vera Jans, de heer Jan Laurys, mevrouw Valerie Taeldeman, de heer Johan Verstreken;
de dames Katleen Martens, Marleen Van den Eynde, de heer Wim Wienen;
de heer Marc Vanden Bussche, mevrouw Khadija Zamouri;
mevrouw Fatma Pehlivan, de heer Jurgen Vanlerberghe;
mevrouw Lies Jans, de heer Karim Van Overmeire;
de heer Peter Reekmans;
mevrouw Mieke Vogels.

Toegevoegde leden:

de heer Christian Van Eyken.

INHOUD

1. Toelichting door de heer Geert Bourgeois, viceminister-president van de Vlaamse Regering, Vlaams minister van Bestuurszaken, Binnenlands Bestuur, Inburgering, Toerisme en Vlaamse Rand.....	4
1.1. Digitaal stemmen: de beslissing van de Vlaamse Regering van 20 januari 2012	4
1.2. Het Digitaal Kiesdecreet	4
1.3. Stemprocedure: van digitale stem tot zetelverdeling	5
1.4. Ondersteuning: opleidingen en informatie	6
1.5. Demo digitaal stelsysteem	6
1.6. www.vlaanderenkiest.be	6
2. Vragen en opmerkingen van de commissieleden	6
3. Antwoorden van minister Geert Bourgeois en de heer Guido Decoster	7
4. Replieken van de commissieleden met antwoorden van minister Geert Bourgeois	9

De Commissie voor Bestuurszaken, Binnenlands Bestuur, Decreetsevaluatie, Inburgering en Toerisme hield op 27 maart 2012 een gedachtewisseling over de stand van zaken van de voorbereiding van de gemeenteraads- en provincieraadsverkiezingen van 14 oktober 2012.

Aan de gedachtewisseling werd deelgenomen door:

- de heer Geert Bourgeois, viceminister-president van de Vlaamse Regering, Vlaams minister van Bestuurszaken, Binnenlands Bestuur, Inburgering, Toerisme en Vlaamse Rand;
- de heer Guido Decoster, administrateur-generaal van het Agentschap voor Binnenlands Bestuur;
- de heer Frederik Imschoot, product manager bij Smartmatic.

1. Toelichting door de heer Geert Bourgeois, viceminister-president van de Vlaamse Regering, Vlaams minister van Bestuurszaken, Binnenlands Bestuur, Inburgering, Toerisme en Vlaamse Rand

1.1. *Digitaal stemmen: de beslissing van de Vlaamse Regering van 20 januari 2012*

Wat de voorgeschiedenis van de beslissing van de Vlaamse Regering om digitaal te stemmen betreft, verwijst de minister naar de vele vragen om uitleg over dit onderwerp. De belangrijkste oorzaak van de vertraging in het dossier is het tijdverlies op federaal niveau.

De beslissing van de regering van 20 januari 2012 komt neer op een aanbod van bruikleen van de stemapparatuur aan alle gemeenten die in 2006 al digitaal stemden, aangevuld met de zes centrumsteden die nog niet digitaal stemden, namelijk Gent, Brugge, Aalst, Oostende, Kortrijk en Roeselare. Het gaat om 149 gemeenten. Dat is bijna de helft van alle gemeenten en nagenoeg 61% van de kiezers. Er werden 3286 stembureaus besteld. Een stembureau bestaat uit vijf stemcomputers, een voorzitterscomputer en een digitale stembus. De toestellen zijn bedoeld om gebruikt te worden tot 2027, maar in de praktijk zal dat wellicht opnieuw iets langer zijn.

Voor de gemeenten die vroeger al digitaal stemden betaalt de federale overheid 20% van de investering en de Vlaamse Regering 80%. De uitbreiding van het aanbod naar de zes centrumsteden wordt volledig betaald door de Vlaamse Regering. De lokale besturen moeten het digitale stelsysteem beheren als een goede huisvader. De soft- en de hardware is gecertificeerd door Pricewaterhouse Coopers.

Er wordt een college van deskundigen aangesteld om de integriteit van het verloop van de verkiezingen te controleren. Dit college, dat mede door het parlement wordt samengesteld, bestaat uit ten minste twee effectieve en twee plaatsvervangende deskundigen. Het onderzoekt alle aspecten van de digitale processen. Het doet controles vóór, tijdens en na de verkiezingsdag. In stembureaus en hoofdbureaus neemt het kopieën van bestanden, ontcijfert die, en onderzoekt of er schendingen geweest zijn van de integriteit van de stem. Uiterlijk tien dagen na de verkiezingen brengt het verslag uit aan de Vlaamse Regering en aan het Vlaams Parlement. Dat komt bovenop de procedures die bepaald zijn in het bestek.

1.2. *Het Digitaal Kiesdecreet*

De minister hoopt dat het ontwerp van Digitaal Kiesdecreet onmiddellijk na het paasreces kan worden geagendeerd. Dit decreet moet de wettelijke basis leggen voor het gebruik van het nieuwe digitale stelsysteem bij de lokale en de provinciale verkiezingen op 14 oktober 2012.

Het Digitaal Kiesdecreet is een aanbouwdecreet bij het decreet van 8 juli 2011 aangaande de organisatie van de provinciale en de lokale verkiezingen. Het is niet afhankelijk van het gekozen systeem en daardoor zou het een grotere duurzaamheid moeten kennen. Het

Digitaal Kiesdecreet hanteert wel dezelfde terminologie en dezelfde opbouw als het Kiesdecreet zelf.

Er zijn een aantal verschillen met het stemmen met potlood en papier. De stemafdelingen zijn groter. In elk stembureau zijn er vijf bijzitters in plaats van vier. Deze bijkomende persoon kan hulp bieden aan mensen, in het bijzonder bij het inscannen en het deponeren van het stembiljet in de stembus. Het gaat immers om een nieuw stelsysteem, waarmee de mensen nog niet vertrouwd zijn. Daarnaast kan iedereen om hulp vragen. Het stembureau wordt samengesteld om 7 uur in plaats van om half acht. Het stemmen zelf start om 8 uur en loopt tot 15 uur in plaats van tot 13 uur. Het uitbrengen van de stem is niet het intikken van de keuze op de computer, maar het scannen van het stembiljet. De kiezer kan eventueel vooraf nog eens controleren of de barcode van het stembiljet een correcte weergave is van de gemaakte keuze. Er wordt dus een papieren stembiljet afgedrukt. De in het stembureau uitgebrachte stemmen worden opgeslagen op twee identieke gegevensdragers en het laagste hoofdbureau laadt alle gegevens op. De kantons spelen dus geen rol meer. Het laagste hoofdbureau is in de regel het gemeentelijke hoofdbureau, maar in Antwerpen is dat het stadsdistrict. Het systeem verwerkt de gegevens en genereert de processen-verbaal. Een eventuele hertelling gebeurt door het opnieuw inscannen van de barcodes van de stembiljetten, waarbij gemarkeerde stembiljetten niet geweerd worden zolang de barcode en de tekst kunnen worden gelezen en de overeenkomst tussen de barcode en de tekst kan worden aangetoond.

Er moeten nog een aantal stappen worden gezet, zoals het nemen van een aantal uitvoeringsbesluiten door de Vlaamse Regering. Daarnaast moet ook een delegatiebesluit worden genomen waarbij aan de minister de delegatie wordt gegeven om een aantal technische uitvoeringsbesluiten te nemen. De te nemen uitvoeringsbesluiten hebben onder meer betrekking op de vaststelling van het toegestane digitale systeem, de aanwijzing van de gemeenten, het toestaan van de afwijkingen van de kiezersaantallen per stemafdeling, het toestaan van de afwijkingen van de samenstelling van de stembureaus, het vaststellen van de wijze waarop de kandidatenlijsten op het scherm worden weergegeven en de formulieren.

1.3. *Stemprocedure: van digitale stem tot zetelverdeling*

Wanneer er een kiezer in het stemlokaal aankomt, activeert de voorzitter van het stembureau een kaart. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen Belgen en niet-Belgen. Niet-Belgen mogen immers niet stemmen voor de provincieraden en voor de OCMW-raden die rechtstreeks verkozen worden (Voeren en de zes facilititeitengemeenten rond Brussel). De voorzitter geeft de geactiveerde kaart aan de kiezer. Daarmee kan de kiezer het stemproces op de computer opstarten. Hij maakt een keuze tussen de lijsten en de kandidaten op de stemcomputer. Nadat hij zijn stem heeft bevestigd, krijgt hij de kaart terug en ook een uitgeprint stembiljet met zijn keuze, die ook opgenomen wordt in een barcode. De kiezer geeft de kaart terug aan de voorzitter. Hij scant de barcode die op het stembiljet aangebracht is aan de stembus, dat is het registreren van zijn stem. De kiezer stopt tot slot zijn stembiljet in de stembus.

De voorzitter van het stembureau bezorgt de twee USB-sticks aan de voorzitter van het hoofdbureau. Daarop staan alle stemmen van het stembureau. De voorzitter van het hoofdbureau laadt de USB-sticks van alle stembureaus op en stuurt de gegevens door naar de centrale server in Brussel. Het hoofdbureau genereert de bijlage bij het proces-verbaal: de resultaten, de zetelverdeling, de verkozenen en de opvolgers. Na de ondertekening van het proces-verbaal van het gemeentelijk hoofdbureau is de verkiezing ten einde. De server stuurt de bevestiging van de doorgestuurde gegevens en het proces-verbaal van de algemene telling naar het gemeentelijk hoofdbureau. De uitslagen worden gepubliceerd op de website www.vlaanderenkiest.be.

1.4. Ondersteuning: opleidingen en informatie

De opleidingen en de informatie gebeuren op een getrapte manier. Iedere provinciale afdeling van het Agentschap voor Binnenlands Bestuur krijgt een digitaal stembureau. In de loop van de maand juni zullen de medewerkers van de gemeenten worden opgeleid. De gemeenten krijgen stemcomputers met demosoftware, zodat de voorzitters, de bijzitters en de kiezers zich vertrouwd kunnen maken met het systeem. Voor het kandidaten- en resultatenbeheer zijn er specifieke opleidingssessies per provincie en kan er geoefend worden via het internet. Er zijn ook schriftelijke onderrichtingen en er is een help- en infodesk. De website www.vlaanderenkiest.be bevat alle nodige informatie voor de kiezers, de kandidaten en de gemeente. Daar vindt men ook de veel gestelde vragen over het digitaal stemmen. Er zijn presentaties, draaiboeken, handleidingen en zelfs een video. Ten slotte is er de nieuwsbrief met aankondigingen en snelle informatie en twee themanummers van het blad Binnenband.

1.5. Demo digitaal stemsysteem

De heer *Frederik Imschoot*, product manager bij Smartmatic geeft toelichting bij de computeropstelling en de procedure voor het digitale stemmen en organiseert een proefstemming waaraan de commissieleden deelnemen.

1.6. www.vlaanderenkiest.be

De heer *Guido Decoster*, administrateur-generaal van het Agentschap voor Binnenlands Bestuur, demonstreert de website www.vlaanderenkiest.be, die alle informatie en kandidaten bevat en die vanaf de dag van de verkiezingen ook alle resultaten zal weergeven. De website wordt permanent onderhouden door het agentschap en er is een elektronische nieuwsbrief. Op de website kan men de kalender aanklikken, de chronologisch geordende regelgeving, FAQ, communicatie en technische info. Specifieke informatie is daarnaast nog eens samengebracht ten behoeve van drie doelgroepen: bureauleden, kiezers en kandidaten.

2. Vragen en opmerkingen van de commissieleden

De heer *Jan Verfaillie* vraagt hoeveel gemeenten waarin vorige keer elektronisch gestemd werd, ervoor hebben gekozen om opnieuw met potlood en papier te werken. Hij heeft dezelfde vraag over de zes centrumsteden. Krijgt men, als er steden afhaken, in kleinere steden als Ieper, Dendermonde of Beveren de mogelijkheid om elektronisch te gaan stemmen?

Het lid erkent dat het nieuwe systeem transparanter is maar doordat er een handeling bij komt (het maken en deponeren van een afdruk), zal het stemmen langer duren voor de kiezer. Tegelijk stelt hij vast dat Veurne 35 stemcomputers mag verwachten, gemiddeld vijf voor elk van de zeven stembureaus, of 213 kiezers per computer. In 2010 waren dat er slechts 174 omdat er zes computers per bureau waren. Hij wil weten of er nog een bijsturing komt om de norm van 180 kiezers per computer beter te benaderen. Ook elders zou het aantal kiezers per computer met 20 tot 30% stijgen. Wat zijn de oplossingen om lange wachtrijen aan de stembureaus te voorkomen?

De heer *Marc Vanden Bussche* wil weten waarom steden afhaken. Hij vermoedt dat dit komt omdat men op het papieren stembiljet meteen alle kandidaten ziet en op het scherm eerst alleen de lijsten, waaruit men dan een keuze moet maken. Is het technisch niet mogelijk om bij het elektronische stemmen, voorafgaand aan het kiezen van een lijst, eerst alle kandidaten te tonen? Kan men het programma niet in die zin aanpassen?

Worden de verkiezingen gevolgd door internationale waarnemers? Worden de resultaten van de provincieraadsverkiezingen ook per gemeente meegedeeld? Verder hoopt hij dat de

opleiding gecentraliseerd wordt in de Westhoek, waar het grootste aantal gemeenten ligt waarin elektronisch gestemd zal worden. Tot slot vraagt hij of gemeenten in de periode in hun publicaties of programma's op de regionale tv uitleg mogen geven over het elektronisch stemmen.

De heer *Lieven Dehandschutter* pleit ervoor dat de stemcomputers snel ter beschikking worden gesteld, met het oog op oefensessies voor de bevolking. Vanaf wanneer is dat mogelijk? Verder heeft hij tijdens de test vastgesteld dat de leesbaarheid van de afdrucken te wensen overlaat vanwege het kleine letterformaat. Het is ook nodig om duidelijk te maken dat alleen de QR-code moet worden gescand en niets anders.

Ook de heer *Dehandschutter* wil weten wat de vooruitzichten zijn voor de gemeenten op de reservelijst. Tegen wanneer moeten zij hun eventuele gemeenteraadsbeslissing nemen?

De heer *Mark Demesmaeker* wijst er in dat verband op dat sommige gemeenten op die reservelijst beslisten om toch met potlood en papier te blijven stemmen. Snelle duidelijkheid is gewenst omwille van organisatorische redenen. Vervolgens vraagt hij wie mensen, aan wie het computertijdperk is voorbijgegaan, zoals sommige bejaarden, kan bijstaan. Mogen familieleden dat doen?

Ook de heer *Bart Caron* vraagt zich af waarom steden de kans om elektronisch te stemmen niet grijpen, hoewel men daarmee kosten bespaart en tegelijk sneller de resultaten heeft. Is Kortrijk te laat met zijn beslissing als het die op 2 april neemt? Komen er media-inspanningen om de drempelvrees te overwinnen?

Vervolgens attendeert hij op het onderzoek van Marc Hooghe over de effectieve deelname van niet-EU-burgers aan de lokale verkiezingen van 2006 in België. De sterke variaties bleken te wijten aan de mate waarin zowel de regionale als de gemeentelijke overheid bewustmakingscampagnes voerden. Welke acties gaat de minister ondernemen om het Vlaamse inschrijvingspercentage te verhogen, dat op dit moment volgens Binnenlandse Zaken 9% bedraagt, tegen 21% in Wallonië?

De heer *Kurt De Loor* vraagt of de simulatieoefeningen worden overgelaten aan de lokale autonomie. Naar welke goede praktijken uit het verleden kan de minister verwijzen? Welke knelpunten die de test uit het najaar van 2011 heeft blootgelegd, moeten nog weggefilterd worden? Tot slot suggereert hij om voor senioren in woonzorgcentra en rusthuizen de organisatie van specifieke stembureaus te overwegen.

Mevrouw *Linda Vissers*, waarnemend commissievoorzitter, vraagt of de verlengde procedure niet nog langere wachtrijen zal genereren. Wat bedoelt de minister met 'een laagdrempelige folder', die hij voorbereidt om niet-Belgen te informeren? Verschijnt hij alleen in het Nederlands of in meerdere talen? Is hij al klaar? Kan de commissie een kopie krijgen?

3. Antwoorden van minister Geert Bourgeois en de heer Guido Decoster

Minister *Geert Bourgeois* bevestigt dat de overheid is uitgegaan van een model waarin een stelsysteem voor gemiddeld 900 kiezers bestaat uit vijf computers. Tests hebben uitgewezen dat het ondanks de afdruk niet meer tijd vereist dan het oude systeem. Alle verrichtingen samen duren gemiddeld 60 seconden, terwijl 2 minuten en 20 seconden beschikbaar zijn per kiezer. Hij wijst erop dat in de meeste deelnemende gemeenten, inclusief een grote stad als Antwerpen, al sinds de jaren 90 zo wordt gestemd zonder dat zich catastrofes voordeden. Het agentschap gaat bovendien infosessies organiseren, gemeenteambtenaren opleiden, voorzitters instrueren en proefsoftware ter beschikking stellen.

Dat sommige gemeenten vroeger over een hoger aantal computers beschikten, komt omdat zij er zelf bijgekocht hadden. Nu gebeurt de aankoop door het gewest, dat ze gratis

ter beschikking stelt van de gemeenten, die moeten zorgen voor efficiënte aanwending. Als goede praktijk noemt hij het opgeven van een indicatief – niet verplicht – uurblok aan de kiezers.

Tot nu toe gaf van de gemeenten die al eerder elektronisch stemden en van de zes bijkomende centrumsteden, alleen Gent al een negatief antwoord. De commotie erover begrijpt de minister niet, aangezien elektronisch stemmen efficiënter, goedkoper en betrouwbaarder is. Het Gentse argument is dat men niet meteen alle kandidaten ziet op het scherm, maar het systeem kan nu niet meer aangepast worden. Hij wijst erop dat een artikel in het ontwerp van decreet oplegt in elk stemlokaal en -hokje alle lijsten met alle kandidaten op te hangen, en voegt er nog aan toe dat geen enkele ervaring of studie wijst op vertekende uitslagen of minder naamstemmen.

Tot op vandaag hebben 46 gemeenten die in het verleden al digitaal stemden, ondanks herhaald aandringen, nog altijd niet geantwoord op de vraag of ze gebruik willen maken van het nieuwe digitale stelsysteem. De minister wil dit uitgeklaard hebben na het paasreces, al wil hij geen deadline vastleggen noch vitten over de datum van de gemeenteraadsbeslissing. De minister dringt via het agentschap aan op een antwoord, zodat men vervolgens de volgorde van de reservelijst kan afgaan. In de huidige fase is het nog te voorbarig om namen te noemen. De minister herhaalt dat hij niet formalistisch wil doen over de datum van de gemeenteraadsbeslissing, maar wijst er wel op dat de praktische uitvoering nog een strak tempo vereist.

Artikel 262 van het Kiesdecreet maakt de accreditatie van internationale waarnemers mogelijk.

De minister bevestigt dat de resultaten van de provincieraadsverkiezingen bekendgemaakt worden per gemeente, of er nu elektronisch wordt gestemd of niet. Hij erkent dat de afdruk van de stem misschien moeilijk leesbaar is, maar het is een standaardtype dat het resultaat is van een technisch compromis. De grootte van het lettertype houdt er ook rekening mee dat alle namen van de kandidaten waarop gestemd werd, afgedrukt moeten kunnen worden op het stembiljet.

Om drempelvrees te overwinnen is niet alleen een rol weggelegd voor de gemeente maar ook voor verenigingen als seniorenorganisaties. Hij geeft het voorbeeld van een proefstemming in een rustoord, maar wijst er ook op dat de digitale kloof niet louter leeftijdsgebonden is maar bijvoorbeeld ook mensen in armoede treft. De apparatuur is zeer gebruiksvriendelijk en iedereen die hulp nodig heeft, kan die krijgen. Dat bejaarden vergezeld worden door een van hun kinderen laat hij aan de voorzitter van het bureau over. Dat is geregeld in artikel 138 van het Kiesdecreet. Men kan ook altijd bij volmacht stemmen.

Hij bevestigt voorts dat een Nederlandstalige folder klaar is waarin niet-Belgen worden opgeroepen om gebruik te maken van hun stemrecht. Hij wordt verspreid over alle gemeenten, die ook extra exemplaren kunnen bestellen, en hij belooft hem ook aan de commissie te bezorgen. Er komt een persconferentie, maar er zijn geen middelen voor grote mediacampagnes, nog afgezien van hun efficiëntie om deze mensen te bereiken. De minister erkent dat de respons zeer uiteenlopend is maar het is in de eerste plaats een taak van de gemeente om haar burgers te sensibiliseren. In dat verband wijst hij op de verschillende benadering die nodig is voor EU- en niet-EU-burgers. Wat dat betreft, hebben ook de partijen er belang bij personen te betrekken die definitief hier zijn komen wonen, want dat maakt deel uit van hun integratie. Maar ook de wil van de betrokkenen zelf om te participeren is een belangrijke voorwaarde.

De minister komt nog even terug op de goede praktijken en wijst erop dat men die kan vinden in alle 143 gemeenten die al ervaring hebben met elektronisch stemmen. Voor zover hij weet, zijn alle knelpunten weggewerkt. Als er bij de demonstraties nog een probleem

opduikt – wat hij zich moeilijk kan voorstellen – moet dat natuurlijk opgelost worden. Hij attendeert nog op de extra bijzitter.

De heer *Guido Decoster* verduidelijkt dat er aparte opleidingen zijn voor de fase in het stembureau en die van het doorsturen van de stemmen. Zij worden respectievelijk ondersteund door Smartmatic, dat de toestellen levert, en door HP/Belgacom, dat het proces van het doorsturen, verwerken en publiceren van de resultaten digitaal ondersteunt, als ook de inzameling van de kandidaten.

Wat het stembureau betreft, plant het agentschap in juni via zijn provinciale afdelingen opleidingen voor de voorzitters van de hoofdbureaus en de gemeenten over onder meer de installatie, het opstarten, het opmaken van het proces-verbaal, het afdrukken en het gebruik van de voorzitters-pc. De gemeenten zullen daarbij ingedeeld worden in kleine groepen. Vervolgens zullen de gemeenten zelf de voorzitters van de stembureaus informeren, maar die zijn pas in september bekend.

Verder krijgen de gemeenten die digitaal stemmen, demonstratiesoftware en een of meer toestellen om hun burgers te laten oefenen, in het gemeentehuis, de bibliotheek of een rusthuis. Het agentschap hoopt dat de gemeentebesturen ook een en ander ruim bekendmaken in bijvoorbeeld informatiebrochures en de gemeentelijke informatiebladen. Tevens organiseert het agentschap samen met het Expertisecentrum van Gemeentesecretarissen administratieve informatiesessies voor de secretarissen en de hoofden van de bevolkingsdiensten.

De tweede fase van het verkiezingsproces betreft het doorsturen en verwerken van de resultaten vanaf de hoofdbureaus. Zoals de minister reeds verduidelijkte, gaan de voorzitters van de stembureaus met hun USB-sticks naar de hoofdbureaus, waarvan de voorzitters de informatie doorsturen naar de centrale server in Brussel, waar de resultaten worden berekend en het proces-verbaal opgemaakt, die dan verzonden worden naar de hoofdbureaus voor controle en ondertekening. Nadat ze zijn teruggestuurd, worden ze gepubliceerd op de website en aan de media bezorgd. Het informeren van de voorzitters van de hoofdbureaus hierover vindt eveneens in juni plaats, in een of meerdere sessies per provincie.

4. Replieken van de commissieleden met antwoorden van minister Geert Bourgeois

De heer *Marc Vanden Bussche* waardeert het ophangen van de lijsten en denkt dat de koudwatervrees snel zal overgaan. Hij beveelt wel een onderzoek aan als blijkt dat uiteindelijk toch veel gemeenten afhaken. De leesbaarheid van de afdruk moet een aandachtspunt blijven. De spreker getuigt nog dat de lokale oefensessies zeer belangrijk en succesvol zijn.

De heer *Mark Demesmaeker* vraagt of het klopt dat meerdere gemeenten die op de reservelijst staan al lieten weten dat ze niet willen meedoen.

Minister *Geert Bourgeois* wijst erop dat de leesbaarheid op het scherm enorm is verbeterd. De contacten met de volgende gemeenten op de lijst zijn tot nu toe informeel. Hij is niet bang dat er onvoldoende kandidaten zullen zijn. Er is voldoende getest en gevalideerd om vertrouwen te hebben in het systeem van het digitaal stemmen.

De heer *Bart Caron* vraagt of de minister bereid is de inzet van mobiele stembureaus voor ziekenhuispatiënten en personen met een handicap te onderzoeken. Welke andere initiatieven plant hij om de participatie van deze doelgroepen te maximaliseren?

Minister *Geert Bourgeois* antwoordt dat de inrichting van een mobiel stembureau in een rust- of ziekenhuis nu al perfect kan en ook gebeurt. Hij zal aan de gemeentebesturen laten weten dat dit hun volste recht is.

Annick DE RIDDER,
voorzitter

Jan DURNEZ,
verslaggever